

Karolina Lisczyk
(Uniwersytet Śląski, Katowice,
e-mail: karolina.lisczyk@us.edu.pl)
ORCID: 0000-0002-8741-1595

SZACUN, SZACUNECZEK, USZANOWANKO! O DERYWATACH WYRAŻAJĄCYCH SZACUNEK (?)

Przejawem szacunku w relacjach międzyludzkich jest przede wszystkim jego okazywanie (poprzez grzeczność, przestrzeganie obowiązujących zasad itp.). Poszukując słownych sposobów wyrażania szacunku, z pewnością należałoby wskazać czasownik *szanować* oraz synonimiczne wobec niego analizyzy wywerbo-nominalne typu *darzyć szacunkiem* czy *żyć szacunek*. Współcześnie, zwłaszcza w rejestrze potocznym, można jednak zaobserwować również inne określenia – należą do nich neologizmy słowotwórcze, m.in. *szacun*, *szacuneczek* oraz *uszanowanko*. Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka gramatyczno-semantyczna wskazanych derywatów (marginalnie również innych), pozwalająca odpowiedzieć na pytanie, czy można je uznać za synonimy rzeczowników *szacunek* oraz *uszanowanie*. W określeniu tego istotny będzie przegląd definicji leksykograficznych podstaw słowotwórczych (na podstawie słowników współczesnej i dawnej polszczyzny), odniesienie do dotychczasowych ustaleń lingwistów, przede wszystkim jednak – analiza przykładów użycia zaczerpniętych z Internetu za pomocą wyszukiwarki korpusowej Monco PL i internetowej Google, przeprowadzona przy uwzględnieniu założeń słowotwórstwa strukturalnego.

1. SZACUNEK

Jak podaje Wiesław Boryś, rzeczownik *szacunek* został zapożyczony w okresie staropolskim z języka niemieckiego (*Schatzung* ‘szacowanie, ocena; poważanie’). W XV w. funkcjonował w postaci zaadaptowanej ortograficznie (*szacunek*), a w obecnej notowany jest w tekstach od XVI w. [Boryś 2005, 591].¹ W okresie od staropolszczyzny do współczesności znaczenie tego wyrazu ulegało zmianom, na co wskazuje przegląd lek-

¹ Autorzy *Elektronicznego słownika języka polskiego XVII i XVIII w.* datują jednak najwcześniejsze poświadczenie na lata 1656–1688.

sykograficzny,² jednak konsekwentnie wyróżniany jest sens odnoszący się przede wszystkim do określania wartości czegoś, a dziś również do wielkości lub zasięgu czegoś [por. ISJP, WSJP]. W słownikach dawnej polszczyzny znaczenie to wskazywane było jako prymarne i stanowiło nominalny odpowiednik czasownika *szacować* (por. np. ‘określać cenę czego, oceniać’ [ESJXPXVII/XVIII]). Leksykony rejestrujące stan polszczyzny do XX w. notują także inne znaczenia, związane ze wskazanym:

- cennik, taksa [SWil, SWar],
- cena czegoś [SStp, ESJXPXVII/XVIII, ND, SL, SWil, SWar, SJPD z kwalifikatorem *przestarzały*],
- naznaczanie poboru [ND, SL, SWil, SWar],
- podatek szacunkowy [SWar],
- pieniądze [SWar].

Interesujące mnie znaczenie, odnoszące się do poważania kogoś, po raz pierwszy odnotowane zostało w SL (z kwalifikatorem *Moral.*), dopiero jednak w SJPD znajduje się w artykule hasłowym na pierwszej pozycji. Można uznać, że nastąpiło tu przeniesienie znaczenia na zasadzie metafory – szacunek oznaczał pierwotnie cenę, wartość czegoś, później analogicznie również wartość (moralną) kogoś.³ W odniesieniu do tego znaczenia definicje proponowane przez leksykografów mają (zwłaszcza w słownikach dawnej polszczyzny) najczęściej charakter synonimiczny,⁴ a do podawanych bliskoznaczników *szacunku* należą: *szanowanie, poszanowanie, uszanowanie, poważanie, czczenie, cześć, respekt*. Interesujące na tym tle są dwie definicje – zamieszczone w ISJP (‘Szacunek to stosunek, jaki mamy do osób, działań, wartości itp., które szanujemy.’) oraz WSJP (‘szczególne względy i uznanie okazywane komuś lub czemuś’). Obydwie wskazują bowiem na to, że szacunek to określona postawa, zachowanie, sposób postępowania wobec kogoś. Jest to o tyle istotne, że językoznawcy zwracają uwagę na konieczność odróżniania szacunku–postawy od szacunku–

² Oglądowi poddane zostały następujące leksykony: *Słownik staropolski* (dalej: SStp), *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku* (ESJXPXVII/XVIII), *Nowy dykcyonarz, to jest Mownik polsko-niemiecko-francuski* M.A. Trotza (ND), *Słownik języka polskiego* S.B. Lindego (SL), *Słownik języka polskiego, tzw. wileński* (SWil), *Słownik języka polskiego, tzw. warszawski* (SWar), *Słownik ilustrowany języka polskiego* M. Arcta (SIJP), *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (SJPD), *Inny słownik języka polskiego* (ISJP), *Uniwersalny słownik języka polskiego* (USJP) i *Wielki słownik języka polskiego PAN* (WSJP).

³ Warto dodać, że SL, SWil i SWar notują również takie znaczenie rzeczownika *szacunek*, które wskazuje na negatywną postawę wobec kogoś (por. definicję ze SWar ‘krytyka złośliwa, obmowa, szkalowanie, oszczerstwo’).

⁴ Problemowi temu poświęciła artykuł Zofia Zaron, przeprowadzając testy semantyczne dla rzeczowników *poważanie, poszanowanie, uznanie, podziw, autorytet*. Badaczka doszła do wniosku, że tylko znaczenie dwóch pierwszych niemal całkowicie pokrywa się z sensem, jaki niesie wyraz *szacunek* [zob. Zaron 2006].

uczucia, które może, lecz nie musi być wyrażane [por. Zaron 2006, 495; Kleszczowa 2018, 164]. Przyjęcie wyłącznie jednej możliwości interpretacji semantycznej skutkuje w badaniach lingwistycznych określonym profilem opisu – dość porównać odnoszącą się do uczucia eksplikację Anny Wierzbickiej, według której formuła *X szanuje Y* oznacza 'X w kontakcie z Y czuje to, co zwykle czujemy w kontakcie z kimś, o kim sądzimy, że jest taki, jaki on powinien być' [Wierzbicka 1971, 72],⁵ oraz podział, w którym Iwona Nowakowska-Kempna wyróżniła grupę szacunku w obrębie postaw emocjonalnych [Nowakowska-Kempna 1986, tabela 2]. Wydaje się, że kontekst użycia omawianego rzeczownika pozwala niejednokrotnie rozstrzygać, czy mowa o uczuciu czy jego okazywaniu, z drugiej jednak strony określone postępowanie wobec kogoś może być przecież odzwierciedleniem jego odczuć (wówczas nie da się oddzielić tych dwóch aspektów). Na zależność postępowania od stanu emocjonalno-mentalnego zwróciła uwagę Zofia Zaron, pisząc: „postawa oprócz dyspozycji psychicznej musi zawierać w sobie działanie, dążność do realizacji tej dyspozycji” [Zaron 1985, 8]. Choć więc zarysowanego podziału nie można traktować bezwzględnie, wydaje się, że rozróżnienie to może być istotne dla opisu wymienionych w tytule określeń *szacun*, *szacuneczek* i *uszanowanko*, sygnalizujących przede wszystkim czyjeś nastawienie (uczucie) wobec drugiej osoby, jej cech lub działań.

2. SZACUN

Wyraz *szacun* to neologizm słowotwórczy⁶ motywowany wyrazem *szacunek*, utworzony poprzez odcięcie niefleksyjnej cząstki *-ek*. Ze względu na mechanizm derywacyjny można zaliczyć go do podgrupy derywatów ujemnych, które Hanna Jadacka określiła jako *neologizmy skrótowe*, właściwe odmianom środowiskowym polszczyzny – przykładami mogą tu być wyrazy *anabol*, *dement*, *merc* [Jadacka 2001, 89]. Biorąc pod uwagę funkcję formantu, neologizmy podane przez H. Jadacką jako przykłady są derywatami tautologicznymi, a ściślej – w myśl podziału, który zaproponował Tomasz Kurdyła – derywatami tautologicznymi stylowymi (odmianowymi). Formant pełni tu bowiem dwie funkcje – strukturalną i stylową, w konsekwencji czego wyrazy fundujący i fundowany w niektórych kontekstach nie są wzajemnie zamienialne [Kurdyła 2002,

⁵ Badaczka analizowała czasownik *szanować*, sądząc jednak, że rozważania te można również odnieść do rzeczownika *szacunek*.

⁶ Terminu tego używam zgodnie z definicją Hanny Jadackiej, według której neologizmy słowotwórcze to „podklasa neologizmów leksykalnych, wyodrębniona ze względu na kryterium formalne”. Biorąc pod uwagę podział na neologizmy nominatywne i ekspresywne, omawiany derywat należy do tej drugiej klasy [Jadacka 2001, 37].

184]. Według Alicji Nagórko odcinanie cząstki *-ek* od podstaw słowotwórczych motywowane jest chęcią pozbawienia ich podobieństwa do zdrobnień: „formy „ujemne” są natomiast szorstkie i lepiej odpowiadają temu chłodnemu modelowi uczuć, jaki panuje w subkulturach młodzieżowych (bycie „cool”)” [Nagórko 2012, 196]. Renata Grzegorzczkowska z kolei, pisząc o derywatach wstecznych, zaznaczyła, że są one

sygnałem pewnego stylu familiarno-wulgarnego, użycie ich informuje o sposobie bycia mówiącego, ale niekoniecznie o jego emocjonalnym ustosunkowaniu do desygnatu [Grzegorzczkowska 1979, 56].

Przegląd wypowiedzeń z wyrazem *szacun* prowadzi jednak do wniosku, że choć derywat ten został formalnie utworzony w ten sam sposób, co neologizmy typu *anabol*, *dement*, *merc*, to jednak nie można sprowadzić różnicy między wyrazami *szacunek* i *szacun* wyłącznie do nacechowania stylistycznego.

Opis użycia tego drugiego rzeczownika warto rozpocząć od spostrzeżeń dotyczących jego właściwości fleksyjno-składniowych. Wyraz *szacun* używany jest bowiem niemal wyłącznie w formie kanonicznej,⁷ a zatem zasadniczo jest nieodmienny formalnie. Biorąc pod uwagę właściwości syntaktyczne, można wskazać kilka charakterystycznych sposobów jego użycia, dzieląc je na dwie grupy.

Pierwsza obejmuje przykłady, w których wyraz *szacun* stanowi albo samodzielne wypowiedzenie, zakończone wykrzyknikiem lub kropką, albo jego ostatni w porządku linearnym składnik. W obu wypadkach nie jest on związany syntaktycznie z poprzedzającym go wypowiedzeniem lub jego częścią, jednak pozostaje w ścisłym związku kontekstowym z wcześniejszym zdaniem, stanowiąc w istocie odrębny komentarz lub słowną reakcję mówiącego na określoną sytuację,⁸ np.:

- (1) (...) nigdy nie zadziałał w sposób, który budziłby mój niesmak – wszystko elegancko, pro i z zachowaniem zasad fair play. Szacun!⁹

⁷ Materiał wyekscerpowany za pomocą wyszukiwarki korpusowej Monco PL obejmuje 4775 przykładów użycia formy *szacun* i jedynie 28 przykładów zdań, w których wyraz ten został odmieniony przez przypadki (*szacunu* – 12, *szacunem* – 14, *szacunie* – 2). Niewykluczone przy tym, że niektóre spośród tych przykładów (zwłaszcza gdy idzie o formę *szacunu*) to błąd z w zapisie (literówka).

⁸ Niesyntagmatyczność i kontekstowość opisywanego wyrazu każą zastanowić się nad jego statusem jako części mowy. Wskazane cechy pozwalają bowiem interpretować takie użycie (np. zdanie (2)) jako dopowiedzenie [por. Laskowski 1998, 58]. Być może należałoby więc traktować użyty w tekstach wyraz *szacun* jako realizację dwóch jednostek leksykalnych, różniących się właściwościami syntaktycznymi. Kwestia ta wymaga jednak odrębnych analiz, dlatego nie poświęcam jej tu więcej miejsca.

⁹ Źródła przykładów wraz z datą ich opublikowania w Internecie podaje w netografii (metadane dla przykładów 1–17 pozyskane dzięki wyszukiwarce

- (2) „*Wspaniale wyznanie! Nie każdego mężczyznę byłoby stać na takie słowa, szacun*” – napisała jedna z internatek.

W przykładach tych można dostrzec dążenie do ekonomizacji języka – wyraz *szacun* używany jest zamiast dłuższych konstrukcji (np. *szanuję go za to, jego zachowanie budzi mój szacunek* itp.).¹⁰ Warto jednak zauważyć, że w takich samych kontekstach występuje również nienacechowany rzeczownik *szacunek* – por.:

- (3) *Facet potrafi myśleć – szacunek!*
 (4) *Tymczasem na materiale poniżej... trzylatek sam i to bardzo sprawnie porusza się minibikiem. Szacunek!*

Wydaje się, że za pomocą wskazanych konstrukcji użytkownicy polszczyzny nie wyrażają czci lub poważania; jest to raczej przejaw pochwały, sympatii, a jego odpowiednikiem mógłby być wyraz *brawo* – dość przywołać jego definicję: ‘wykrzyknik wyrażający aprobatę i ciepłe uczucia; doskonale, świetnie, wspaniale, pięknie’ [USJP]. Należy przy tym dodać, że wyraz *szacun* stawiany jest często w szeregu z wykrzyknikiem *brawo*,¹¹ por. np.:

- (5) *Myślę, że oprócz decyzji o przekazaniu nagrody, należy powiedzieć o świetnym występie pana Kacpra. Brawo i szacun.*

i określane przymiotnikami *ogromny* i *wielki* (które wykazują dużą frekwencję w zakresie łączliwości z rzeczownikiem *brawo*, najczęściej używanym w liczbie mnogiej).

Druga grupa wypowiedzi to takie, w których rzeczownik¹² *szacun* wchodzi w relacje syntagmatyczne z innymi wyrazami. Często wskazywany jest tu adresat wyrażanych emocji – zarówno w konstrukcjach z przyimkiem *dla* (*szacun + dla + N_{Gen}*),¹³ jak i z rzeczownikami osobowymi w wołaczu (*szacun + N_{Voc}*), np.:

Monco PL). Wszystkie przykłady zostały przeze mnie wyekscerpowane w okresie od września do grudnia 2019 r. Sądzę jednak, że w tym wypadku istotniejsza jest data ich publikacji w Internecie, ilustrująca czas, na który przypada żywotność omawianych derywatów.

¹⁰ Jeszcze wyraźniej tendencja ta uwidacznia się w konstrukcjach *szacun, że* + zdanie podrzędne wyrażające powód, dla którego komuś należy się szacunek (np. *szacun, że się przyznałeś* – na wzór *szanuję to, że się przyznałeś*).

¹¹ Często jest również szereg *szacun i gratulacje*, co również można interpretować jako połączenie będące wyrazem czyjegoś uznania.

¹² W odniesieniu do tych przykładów użycia nie ma wątpliwości co do statusu wyrazu *szacun* jako części mowy.

¹³ Uzupełnieniem nominalnym wyrażenia *szacun dla* może być też rzeczownik nieżywoty, np. *szacun dla imprezy, dla inicjatywy* itp., jednak konstrukcje te są pewnym skrótem myślowym – za ich pomocą wyrażany jest bowiem sza-

- (6) *Wielki szacun dla kibiców, dziękuję za to, że o mnie pamiętali (...).*
 (7) (...) *oddziałowa noworodków i pani doktor są bardzo miłe i naprawdę dla nich wielki szacun – podsumowała pani Edyta.*
 (8) *Szacun Panowie za Waszą pracę (...).*

Również w takich połączeniach *szacun* przede wszystkim jest wyrazem aprobaty czyichś działań, sympatii, a nawet wdzięczności dla kogoś. Znaczenie to jest jeszcze bardziej widoczne w połączeniu *mieć u kogoś szacun*, zbudowanym na wzór *mieć u kogoś plus*,¹⁴ por.:

- (9) (...) *moim zdaniem w swoim osądzie kierujesz się przede wszystkim obiektywizmem i zdrowym rozsądkiem, a nie sympatiami i antypatiami politycznymi i masz u mnie za to duży szacun.*
 (10) (...) *jako przedstawicielka Związków Zawodowych Solidarność brałaś udział w protestach, które miały miejsce w Warszawie i za to masz u mnie duży szacun.*

Przeoglądając zdania z wyrażeniem przyimkowym (*szacun* + *za* + N_{Acc}), można z kolei odkryć powody, dla których ktoś darzy inną osobę określonym w ten sposób uczuciem. Obok połączeń typowych również dla rzeczownika *szacunek*, wskazujących na podziw dla czyichś zalet lub działań (*szacun należy się komuś wyłącznie za coś, co oceniane jest pozytywnie*, np. *szacun za odwagę, za wytrwałość, za pracę*), pojawiają się również takie, które wyraźnie sygnalizują inne znaczenie, np.:

- (11) *Zaskoczył mnie deserem – wielki szacun za to – mówi Nowak.*
 (12) (...) *szacun za udostępnianie tych informacji, bo może do niektórych dotrze, że te matki walczyły o dobro swoich dzieci (...).*

Podobnie jak we wcześniejszych przykładach, mowa raczej o pochwaleniu albo wdzięczności dla kogoś. Warto przy tym zauważyć, że znaczenie wskazujące na lubienie lub akceptację (a nie szczególne względy czy cześć) właściwe jest współcześnie także potocznym zdaniom z czasownikiem *szanować*, konkretnie zaś konstrukcji *i ja to szanuję* (lub *i taki X to ja szanuję*), przyłączającej dopełnienie nieosobowe, np.:

- (13) (...) *przywoicie karmią ludzi, nie napinają się sztucznie na coś, czym nie są, mają super miłą obsługę. I ja to szanuję.*
 (14) *Duszne poranki, prysznic 4 minuty, nieuprasowane t-shirty, Lambrusco w plastikowych kubkach, słodkie pomidory w jednogarnkowych daniach, długie nocne Włochów biesiady. Taki survival to ja szanuje.*

cunek (?) dla osób, które przyczyniły się np. do zorganizowania jakiegoś przedsięwzięcia.

¹⁴ Fraza *ktos ma plus u kogoś* definiowana jest w WSJP następująco: 'ktos zyskał sobie czymś czyjąś aprobatę i przychylność lub większą przychylność niż do tej pory'.

Biorąc pod uwagę lewostronny kontekst wypowiedzeń z rzeczownikiem *szacun*, należy zauważyć, że nie jest on jedynie potocznym odpowiednikiem wyrazu *szacunek* – nie wykazuje bowiem łączliwości z czasownikami takimi jak np.: *czuć, stracić, odzyskać* (w pozyskanej próbie 4775 przykładów brak takich konstrukcji), w innych połączeniach występuje incydentalnie, np. *budzić / wzbudzać szacun* (po 2 przykłady), *oddać komuś szacun* (5), *zasługiwać na szacun* (7) czy *mieć szacun do kogoś* (22). Trudno zatem zgodzić się z potocznymi definicjami tego wyrazu, stanowiącymi odpowiedź na formułowane przez internautów pytanie o jego znaczenie – por. np.:

Szacun to odpowiednik starego słowa *szacunek* a oznacza ono w sensie poważanie, uszanowanie, poszanowanie, respekt, atencja, estyma, pokłon.¹⁵

Wyraz *szacun* należałoby bowiem definiować jako uznanie dla jakiejś osoby wyrażane ze względu na jej zalety lub określone działania. Blisko-znacznikiem nie jest więc rzeczownik *szacunek*, a raczej *uznanie* lub *docenianie*.

Na koniec tej części rozważań warto dodać, że choć analizowany wyraz *szacun* właściwy jest rejestrowi potocznemu, przenika on także do polszczyzny ogólnej, choć raczej na prawach stylizacji na luz i język młodzieżowy. Za przykład mogą posłużyć: tytuł filmu *Szacun, bracie!* (w oryginale: *Ti stimo fratello*, co po włosku oznacza dosłownie: 'szanuję cię bracie'), tytuł książki o bramkarzu piłki ręcznej *Szacun. Andrzej Marszałek*, nazwa cyklicznie organizowanego konkursu karaoke *Szansa na Szacun* (nawiązująca do tytułu programu *Szansa na sukces*), nazwa nagrodzonej kampanii społecznej z 2014 r. *Szacun Tropików* czy nazwy gier planszowych – edukacyjnej *Czy wiesz, co wiem? Szacun!*¹⁶ oraz nawiązującej do kreskówki dla dorosłych *Blok Ekipa – szacun na rejonie*. Wykorzystanie potoczizmu *szacun* pełni tu więc głównie funkcję marketingową i jest przykładem konieczności uwzględniania zwyczajów językowych klientów lub odbiorców określonych komunikatów [o zjawisku tym pisała np. Anna Dąbrowska 2016, 78]. Niewątpliwie sprzyja przy tym ekspansji analizowanego wyrazu w języku.

¹⁵ https://zapytaj.onet.pl/Category/001,003/2,5999741,co_to_znaczy_szacun_.html [dostęp online: 3.11.2019].

¹⁶ Użyte tu słowo *szacun* nawiązuje nie tylko do rzeczownika *szacunek*, ale i czasownika *szacować* – uczestnicy gry oceniają bowiem (szacują) wyniki swój i konkurentów.

3. SZACUNECZEK

Wyraz *szacuneczek* został utworzony zgodnie z regułami derywacji sufiksальной właściwymi tworzeniu form deminutywnych. Krystyna Waszakowa, pisząc o przyrostkach *-i(y)k*, *-ek*, *-ka*, *-ko* w kontekście problemu wartościowania w słowotwórstwie, zauważyła:

sufiksy te oprócz funkcji czysto deminutywnej, ujawniającej się w formacjach typu *tacka*, *notesik*, zwykle wnoszą do derywatu nacechowanie pozytywne (aprobatę) i związane z tym „cieple” emocje, por. kotek ‘mały (miły) kot’. Otóż formanty te mogą wystąpić także w roli nosiciela negatywnej oceny nadawcy wobec przedmiotu (stanu rzeczy) nazwanego podstawą słowotwórczą. Idzie tu o ich funkcję lekceważąco-ironiczną, ujawniającą się np. w derywatach typu *poezyjka* wobec *poezja* (...) [Waszakowa 1991, 183].

Derywat *szacuneczek* nacechowany jest przede wszystkim pozytywnie (w przeglądanej próbie wypowiedzenia ironiczne występują incydentalnie), a znaczenie i konteksty jego użycia nie różnią się od tych, które zostały omówione dla wyrazu *szacun*. W tekstach internetowych *szacuneczek* odnotowywany jest jednak znacznie rzadziej.¹⁷ Oto kilka przykładów:

- (15) *Z taką ferajną jak na Grzybowskiej trzymać naprawdę warto. Szacuneczek!*
 (16) *Na pewno nie narzekał na brak opcji, gdy w Wiśle nie było kolorowo, a mimo to pozostał w klubie, za co również szacuneczek.*
 (17) *Wciągająca fabuła, urok i klimat Paryża, piękne krajobrazy stolicy Francji, innymi słowy – niecodzienna komedia romantyczna, dlatego też wielkie ukłony i szacuneczek dla pana Allena.*

W przykładach tych wyraz *szacuneczek* można bez zmiany znaczenia i rejestru stylistycznego zastąpić określeniem *szacun*, co dowodzi synonimii obu tych wyrazów derywowanych od rzeczownika *szacunek*. Być może nieekonomiczna językowo forma deminutywna jest w tym wypadku wyrazem mody na zdrabnianie [por. Mańczak 1980, 2011; Miodek 2012], a może próbą zróżnicowania obu derywatów, „ocieplenia” szorstkiego brzmiącego wyrazu *szacun*, przy zachowaniu luzu językowego właściwego nieoficjalnym sytuacjom komunikacyjnym.

¹⁷ Za pomocą wyszukiwarki korpusowej Monco PL pozyskałam 206 przykładów użycia wyrazu *szacuneczek* (forma *szacun* odnotowana została 4775 razy); dane z 8.11.2019.

4. USZANOWANKO

Formą deminutywną jest także derywat *uszanowanko*¹⁸ – zdrobnienie od rzeczownika *uszanowanie*, utworzonego od czasownika *uszanować*, którego pierwsze poświadczenie w polszczyźnie datowane jest na połowę XVIII wieku [ESJXPXVII/XVIII]. Znaczenia tego czasownika, odnotowane również w leksykonach dawnej polszczyzny, zbiera SJPD: 1. ‘okazać należy szacunek, wzgląd, nie uchybić komu’; 2. ‘nie naruszyć czego, zachować co’; 3. *daw.* ‘oddać cześć, uczcić’. Analogicznie rzeczownik *uszanowanie* oznacza ‘poważanie, poszanowanie, szacunek, cześć’. Forma grzecznościowa (*moje*) *uszanowanie*, stosowana przy powitaniu lub pożegnaniu, jest dookreślana pragmatycznie w niektórych współczesnych leksykonach jako wyrażenie przestarzałe kierowane do osoby, której należy się specjalny szacunek [USJP], stosowane współcześnie przez starszych mężczyzn [ISJP].¹⁹

Derywat *uszanowanko* używany jest w dwóch znaczeniach, nawiązujących zarówno do rzeczownika *uszanowanie*, jak i formuły grzecznościowej, której jest on komponentem. Użycie rzeczownikowe jest rzadsze, jednak – podobnie jak w wypadku form *szacun* czy *szacuneczek* – wyraz *uszanowanko* używany jest w konstrukcjach z wyrażeniami przyimkowymi *za coś* lub *dla kogoś*, np.:

(18) *Jeśli jest to (...) chwyt marketingowy, który ma przyciągnąć uwagę do firmy, to należy się uszanowanko za świetny pomysł.*

(19) *Uszanowanko dla tej pani za ostatnie zdanie.*

Także i tu oznacza on przede wszystkim gratulacje, aprobatę czy docenienie czyjegoś zachowania. W tym znaczeniu rzeczownik *uszanowanko* jest odmienny i tak jak *uszanowanie* może występować w formie narzędnika – dość porównać zdania, kolejno z wyrazem *uszanowanko* i *uszanowanie*, w których mimo podobnego kontekstu widoczna jest różnica stylistyczna – pierwsze zdanie jest bowiem wyraźnie żartobliwe:

(20) *Gdzieś z boku dostrzegam dwóch panów, którzy kiwają głowami z uszanowaniem.*

(21) *Przywitał się bezpardonowo (...) i skinął głową z uszanowaniem.*

¹⁸ Za pomocą wyszukiwarki Monco PL wyekscerpowałam jedynie 50 przykładów użycia (stąd cytaty 18–23 stanowią wynik bezpośredniego wyszukiwania w Internecie), jednak ponad milion poświadczeń można odnaleźć, wpisując zapytanie o ten derywat w wyszukiwarce Google, a zatem nieco mniej niż form *szacun* (według Google: 1 300 000) i znacznie więcej niż *szacuneczek* (125 000).

¹⁹ Małgorzata Marcjanik w Poradni Językowej PWN również zaznaczyła, że jest to zwrot stosowany przez mężczyzn starszego pokolenia. Dodała przy tym: „W ustach młodych ludzi, zwracających się do swoich rówieśników, ma wydźwięk żartobliwy (...)” [https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Moje-uszanowanie;14948.html; dostęp online 11.11.2019].

Drugie użycie derywatu *uszanowanko* to formuła grzecznościowa, stosowana przy powitaniu lub – zdecydowanie rzadziej – przy pożegnaniu. Można uznać ją za żartobliwy wariant wyrażenia *moje uszanowanie*, którego zdrobniła postać pozbawiona jest powagi, patosu czy szczególnej staranności stylistycznej. Wyraz *uszanowanko* w takich kontekstach to wykrzyknik, szczególnie często pojawiający się w Internecie na forach lub w grupach dyskusyjnych, np.:

(22) *Uszanowanko wszystkim. Za miesiąc wybieram się do Edynburga i mam pytanko: jak to jest z polskim samochodem w Szkocji.*

(23) *Częściej się tu bywało jak nie było auta. A to mniej niż 2 godzinki drogi. Paradoks. Powodzenia i uszanowanko!*

W serwisie *Wizaz.pl* założony został w 2013 r. osobny wątek zatytułowany „Powiedz wszystkim uszanowanko”,²⁰ gdzie internauci do dziś (dane z 13.11.2019) w treści swoich postów zamieszczają najczęściej jedynie lakoniczne powitanie *uszanowanko*. Czasami rozwijają swoją wypowiedź, jednak wówczas nieco zmienia się znaczenie analizowanego tu wyrazu – zamiast powitania kogoś oznacza on bowiem radość, zadowolenie z pojawienia się czegoś (stąd rzeczownik łączący się z przyimkiem *dla* jest nieżywoty), np. *uszanowanko dla skończonych wcześniej zajęć; uszanowanko dla kolejnego wygranego konkursu; uszanowanko dla przygotowanego właśnie obiadu*. Z jednej strony można uznać, że jest to pochodna formuły powitalnej *uszanowanko*, przy czym „witane” jest to, co nowe, a jednocześnie wywołujące pozytywne uczucia. Z drugiej jednak pod względem syntaktycznym widać tu analogię do konstrukcji *uszanowanko dla kogoś*, oznaczającej aprobatę. Podobnie smutek lub niezadowolenie wyrażane są za pomocą konstrukcji z derywatem zaprzeczonym *nieszanowanko*,²¹ np. *nieszanowanko dla bolącego halluksa; nieszanowanko dla pogody; nieszanowanko dla wizyty u stomatologa*. Wypowiedzenia tego typu, właściwe zapewne raczej osobom młodym, wpisują się w ekonomiczny językowo (choć wątpliwy stylistycznie) sposób przeczenia, widoczny również w młodzieżowych formach typu przymiotnikowego lub przysłówkowego, jak np. *nie halo* czy *nie wow*.

Niewątpliwie źródłem popularności derywatu *uszanowanko* jest jego obecność w generowanych przez internautów memach z psem rasy shiba (określanym przez użytkowników sieci jako *pieseł*). Analizowany wyraz występuje w nich we wszystkich wskazanych tu użyciach, a zatem zarówno jako wyraz aprobaty dla kogoś, zadowolenia z czegoś, jak i forma powitania czy pozdrowienia kogoś.

²⁰ <https://wizaz.pl/forum/showthread.php?t=724884> [dostęp online: 13.11.2019].

²¹ W Internecie można wyszukać porównywalną liczbę przykładów zapisu łącznego (*nieszanowanko*) i rozdzielnego (*nie uszanowanko*).

5. POSZAN, POSZANOWANKO

Omawiając grupę derywatów zbudowanych na tym samym rdzeniu, co rzeczownik *szacunek* lub czasownik *szanować*, warto także wspomnieć o wyrazach *poszan* i *poszanowanko*, podobnych pod względem budowy słowotwórczej do form *szacun* i *uszanowanko*, jednak znacznie rzadziej używanych, co skłania do interpretowania ich raczej jako okazjonalizmów. Motywujący je rzeczownik *poszanowanie* notowany jest w formie odrębnego artykułu hasłowego dopiero w leksykonach XX-wiecznych i definiowany jako synonim rzeczownika *szacunek* – por. np. definicję z SWar: ‘uszanowanie, cześć, szacunek, poważanie, atencja’. Spośród słowników współczesnej polszczyzny jedynie WSJP nie definiuje rzeczownika *poszanowanie* poprzez odwołanie do synonimów i wyjaśnia jego znaczenie w sposób podkreślający odczasownikowe pochodzenie: *książk.* ‘okazanie, że uznaje się kogoś lub coś za ważne i wartościowe’.²²

Derywat ujemny *poszan* najczęściej jest składnikiem potocznego wyrażenia *poszan na dzielni*, np.²³:

(24) (...) na jednym forum dostałem namiar do kołodzieja z Cieszyna – gość ma tam spory *poszan na dzielni*,

i oznacza uznanie, jakim cieszy się ktoś ze względu na swoje cechy lub działania. Wyraz *poszanowanko* z kolei, podobnie jak *uszanowanko* (i rzadka forma *szanowanko*), używany jest zarówno jako formuła powitalna (por. przykład 25), jak i forma wyrażania szacunku (przykład 26):

(25) Cześć, hej, witajcie, siemanko, *poszanowanko!*

(26) Nie no... *pełne poszanowanko za tak łatwe, a zarazem genialne rozwiązanie.*

Wskazane derywaty nie wyczerpują twórczości słowotwórczej użytkowników potocznej polszczyzny – dość wspomnieć formy *szacunccio*, *uszanowaneczko* czy *szanowaneczko*. Ich użycie jest jednak incydentalne i można je uznać za przejaw indywidualnych lub uwarunkowanych sytuacją komunikacyjną efemeryd językowych.

²² Należy jednak dodać, że WSJP nie notuje czasownika *poszanować* (zakwalifikowanego jako przestarzały już w SJPD), a jego synonim – *uszanować* – definiuje następująco: ‘okazać komuś to, że się go uznaje za wartościowego lub ważnego’.

²³ Przykłady 24–26 pozyskałam za pomocą wyszukiwarki Google. Wyszukiwarka korpusowa Monco PL znajduje jedynie 4 przykłady formy *poszan* i żądanych poświadczeń derywatu *poszanowanko*.

WNIOSKI

Przegląd przykładów użycia neologizmów słowotwórczych odnoszących się do szacunku i szanowania pozwala twierdzić, że przeanalizowane tu wyrazy jedynie w części kontekstów stanowią synonimy stylistyczne rzeczownika *szacunek*. W komunikacji potocznej, wraz ze wzrostem popularności badanych form, nastąpiło częściowe odejście od prymarnego znaczenia – derywaty *szacun*, *szacuneczek*, *uszanowanko* czy *poszan*, *poszanowanko* używane są bowiem w celu wyrażenia aprobaty, uznania, niekoniecznie zaś szczególnych względów czy czci. Niezależnie od tego znaczenia formy *uszanowanko* i *poszanowanko* mogą dodatkowo nawiązywać do dawnych formuł grzecznościowych i inicjować lub wieńczyć wypowiedź.

Na koniec nie sposób nie wspomnieć o podobieństwie pomiędzy znaczeniem i użyciem analizowanych derywatów a zapożyczonego z angielszczyzny znacznie wcześniej rzeczownika *respect* (czy młodszych *props* / *propsy* – wynik uniwerbizacji angielskiego *proper respect*) [por. Dyszak 2019, 23]. Być może więc obecność analizowanych tu derywatów w polszczyźnie potocznej stanowi kolejną (nowszą) realizację zachowania komunikacyjnego przeszczepionego ze zwyczajów mownych właściwych użytkownikom angielszczyzny.

Bibliografia

- A. Dąbrowska, 2016, *Slang na salonach. O ekspansji języka młodzieży na przykładzie komunikatów reklamowych*, „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 2 (240), s. 77–98.
- A. Dyszak, 2019, *Z badań nad zjawiskami słowotwórczymi i adaptacyjnymi w „najmłodszej polszczyźnie”*, „Język Polski” z. 3, s. 18–31.
- R. Grzegorzczkowska, 1979, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa.
- H. Jadacka, 2001, *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa.
- K. Kleszczowa, 2018, *Okazywać komuś szacunek – studium semantyczno-składniowe* [w:] J. Chojak, Z. Zaron (red.), *Ku rzeczom niebiałym*, Warszawa, s. 161–170.
- T. Kurdyła, 2002, *Luksus słowotwórczy, czyli o tzw. derywatach tautologicznych i funkcjach tworzących je formantów*, „Język Polski” LXXXII, z. 3, s. 178–187.
- R. Laskowski, 1998, *Zagadnienia ogólne morfologii* [w:] R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, t. 1, Warszawa, s. 27–86.
- W. Mańczak, 1980, *Moda na zdrobnienia*, „Język Polski” z. 1, s. 69–71.
- W. Mańczak, 2011, *Jeszcze o modzie na zdrobnienia*, „Język Polski” z. 2–3, s. 218–219.
- J. Miodek, 2012, *Szaleństwo zdrobnień trwa!*, „Język Polski” z. 5, s. 402.
- A. Nagórko, 2012, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, Warszawa.

- I. Nowakowska-Kempna, 1986, *Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykładnikami predykatów uczuć*, Katowice.
- K. Waszakowa, 1991, *O wartościowaniu w słowotwórstwie*, „Poradnik Językowy” z. 5–6, s. 180–187.
- A. Wierzbicka, 1971, *Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne*, Warszawa.
- Z. Zaron, 1985, *Wybrane pojęcia etyczne w analizie semantycznej (Kochaj bliźniego swego)*, Wrocław.
- Z. Zaron, 2006, *Problemy z definicją synonimiczną (na przykładzie definiowania szacunku 1)*, „Prace Filologiczne” t. LI, s. 493–503.

Słowniki

- W. Boryś, 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- ESJXPXVII/XVIII – *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku* [dostęp online: <https://sxvii.pl/>].
- ISJP – M. Bańko (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- ND – M.A. Trotz, 1764, *Nowy dykcjonarz, to jest Mownik polsko-niemiecko-francuski*, Lipsk.
- SIJP – M. Arct, 1916, *Słownik ilustrowany języka polskiego*, Warszawa.
- SJPD – W. Doroszewski (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SL – S.B. Linde, 1807–1814, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SStp – S. Urbańczyk (red.), 1953–2002, *Słownik staropolski*, Kraków.
- SWar – J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.), 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, tzw. *Słownik warszawski*, Warszawa.
- SWil – A. Zdanowicz i in., 1861, *Słownik języka polskiego*, tzw. *Słownik wileński*, Warszawa.
- USJP – S. Dubisz (red. nauk.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- WSJP – P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, [dostęp online: <https://www.wsjp.pl/>].

Netografia

- https://zapytaj.onet.pl/Category/001,003/2,5999741,co_to_znaczy_szacun_.html [dostęp online: 3.11.2019].
- <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Moje-uszanowanie;14948.html> [dostęp online: 11.11.2019].

Wykaz źródeł

- 1) <http://weszlo.com/2016/03/30/marcin-duze-pe-matuszewski-czasem-tez-moge-tylko-rozlozyc-rece-i-pierdolnac-sobie-whisky/> [30.03.2016].
- 2) <https://kobieta.wp.pl/stramowski-skomentowal-nagie-zdjecie-zony-jestesmy-pod-wrazeniem-6283205330556545a> [11.08.2018].
- 3) http://www.naszaostroda.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1738:ostroda-tak-bdzie-wyglada-fontanna-za-dwa-miliony&catid=82:aktualnosci&Itemid=485 [19.01.2012].
- 4) http://www.scigacz.pl/3-latek,na,motocyklu,29424.html?utm_source=rs-s&utm_medium=link&utm_campaign=rss-rss [6.09.2016].
- 5) <http://wyborcza.pl/51,75248,22635131.html?i=1> [12.11.2017].

- 6) <https://echodnia.eu/swietokrzyskie/grzegorz-piechna-pilkarz-40lecia-korony-kielce-wielki-szacun-dla-kibicow-video/ar/8677379> [16.07.2013].
- 7) <https://wagrowiec.naszemiasto.pl/wagrowczanka-zeby-uzyskac-pomoc-w-szpitalu-trzeba-byc/ar/c1-4760205> [11.08.2018].
- 8) <http://www.iswinoujscie.pl/artykuly/42918/> [26.05.2016].
- 9) <http://www.luban24.pl/index.php?topic=5810.msg25773#msg25773> [13.11.2011].
- 10) <http://www.luban24.pl/index.php?topic=8738.msg42456#msg42456> [15.09.2013].
- 11) http://czestochowa.wyborcza.pl/czestochowa/1,48725,12692831,_Ugotowani_po_czestochowsku_Kulinarnym_mistrzem.html [18.10.2012].
- 12) <http://limanowa.in/wydarzenia/news,26303.html> [19.11.2015].
- 13) <https://krytykakulinarna.com/kotlownia-ja-to-szanuje-warszawa/> [9.03.2015].
- 14) <http://www.radoshe.pl/index.php/2018/09/14/lato-wloski-lato-zrobilam-to-znow/> [14.09.2018].
- 15) https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,54420,9827274,Nowa_knajpa_obok_Hilona_Sciema_czy_szacuneczek_.html [24.06.2011].
- 16) <http://weszlo.com/2019/04/16/trzydziestka-trzydziestu-najlepsi-sezonie-zasadniczym/> [16.04.2019].
- 17) <http://www.mmwroclaw.pl/457041/2013/8/20/konkurs-mm-wygraj-bilety-na-enemef-z-woodym-allenem?category=news> [20.08.2013].
- 18) <https://40ton.net/komis-ciezarowkami-sprzedaje-wielblada-najbardziej-ekologiczny-ciagnik-historii-transportu/> [8.05.2014].
- 19) <http://kasiagandor.com/2014/03/modelki-sa-grube/> [10.03.2014].
- 20) <https://tldrtdr.wordpress.com/2013/12/22/definicja-normalnosci/> [22.12.2013].
- 21) <http://marudersi.forumpl.net/t767-eliksiry-to-nie-gotowa-wiedza-musisz-probowac> [14.07.2014].
- 22) http://www.emito.net/spolecznosc/fora_tematyczne/motoryzacja/polski_samochod_w_szkocji_przez_rok_232916 [5.08.2005].
- 23) <https://gdziewyjechac.pl/37138/besdkidzka-zima-w-naszym-nowym-objektywie.html> [26.01.2016].
- 24) <https://www.wykop.pl/wpis/17208583/czolem-mirunie-mam-problem-strzelila-mi-obrecz-w-z/> [3.04.2016].
- 25) <http://wszechmysli.blogspot.com/2015/07/wakacje.html> [5.07.2015].
- 26) <https://forum.pclab.pl/topic/159721-Pascal-Szukam-kogos-chetnego-do-pomocy/> [23.04.2006].

Szacun, szacuneczek, uszanowanko! On derivatives expressing respect (?)

Summary

A trend for manifesting various attitudes and feelings by means of derivatives of the nouns *szacunek*, *uszanowanie*, and *poszanowanie* (*respect*) is noticeable in modern Polish. However, their meanings and grammatical statuses are unclear. Therefore, this paper aims to characterise units such as *szacun*, *szacuneczek*, *uszanowanko* as well as *poszan* and *poszanowanko* in terms of grammar and semantics. They are formally analysed by describing their structure and their semantic interpretation is made based on an overview of the material excerpted using Mocno PL, a corpus search engine, and Google, a web search engine. The analyses lead to the conclusion that the examined derivatives are stylistic synonyms of the noun *szacunek* in certain contexts only. In a majority of cases, they express approval, while in some contexts they function also as formulas opening or closing a statement or an utterance.

Keywords: word formation, morphological neologism, colloquial Polish

Trans. Monika Czarnecka